

УДК 378. 016:[373.3.011.3-051:37]

DOI: [10.35619/pse.vi4.78](https://doi.org/10.35619/pse.vi4.78)

Жанна СТЕЛЬМАШУК

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-2368-4209
e-mail: zhanna.stelmashuk@rshu.edu.ua

Надія ГРИНЬКОВА

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-5774-8699
e-mail: nadiia.hrynkova@rshu.edu.ua

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. У статті схарактеризовано поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів», як процес оволодіння життєвими та професійними компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями й уміннями для успішного здійснення професійної діяльності.

Визначено, що основними складовими професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є модернізація та осучаснення змісту, форм, методів та технологій навчання здобувачів освіти, використання можливостей інформаційно-комунікативних технологій та освітніх онлайн-платформ, сайтів, соціальних мереж, мобільних додатків. Представлено традиційні та інтерактивні форми та методи навчання, які застосовуються під час вивчення дисциплін «Теорія і методика виховання», «Педагогічна майстерність», «Організація волонтерської діяльності», що уможлиблює ефективну професійну підготовку. Наголошено на важливості науково-дослідницької діяльності як складової професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічні дисципліни, майбутній учитель початкової школи, методи, форми, технології навчання у закладах вищої освіти.

Постановка проблеми. Сучасний педагог є реалізатором державної політики з питань розвитку і виховання майбутнього покоління. Професійна підготовка вчителя початкових класів впливатиме у подальшому на його професіоналізм та якість педагогічної діяльності. Нинішні складні умови

суспільного життя, які пов'язані із війною, диктують особливі вимоги до особистості вчителя, який має вирізнятися стресостійкістю, мобільністю, конкурентоздатністю. Актуальною залишається проблема пошуку ефективних та надійних шляхів, форм, методів у контексті професійної підготовки майбутнього вчителя як компетентного та висококваліфікованого працівника закладу освіти, який здатний ефективно виховувати та навчати прийдешнє покоління задля відродження та розквіту нашої держави.

Новітні тенденції у світі істотно вплинули і на українську педагогічну освіту. Так, затвердження професійного стандарту (2024 р.) уможливило представлення професійної моделі педагога крізь призму системи функцій і компетентностей. Зміна компонентів педагогічної діяльності зробили «професійний портрет» сучасного вчителя початкової школи більш складним та диференційованим. На сучасному етапі постало питання щодо підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів початкових класів на основі застосування нових форм та методів викладання.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Аналіз опрацьованих джерел свідчить про те, що низка дослідників (О. Савченко, О. Павлик, І. Білоконна, О. Лисевич) схарактеризували теоретичні та практичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів із урахуванням сучасних реалій.

Технологічний та прогностичний аспекти окресленої проблеми представлено у працях Н. Бібік, В. Бондар, О. Киричук, Н. Кушнір, В. Шакотько, В. Шихової.

Професійна підготовка вчителя початкових класів щодо виховної роботи в умовах нової української школи стала предметом дослідження О. Петренко, І. Петренко. Роль волонтерської діяльності у формуванні особистості майбутнього вчителя початкової школи схарактеризували Н. Гринькова, Ж. Стельмашук, А. Ваколюк та ін.

Мета статті – розкрити особливості професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи під час вивчення дисциплін «Теорія і методика виховання», «Педагогічна майстерність», «Організація волонтерської роботи з дітьми молодшого шкільного віку», що передбачає використання ефективних форм, методів і технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переважна більшість дослідників розглядають професійну підготовку вчителя початкової школи як процес оволодіння особистістю життєвими та професійними компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями й уміннями для успішного здійснення професійної діяльності [3; 4].

У науковій літературі поняття «професіоналізм учителя» представлене у контексті багатьох тверджень: «професійна освіта» – результат засвоєння певних знань та навичок діяльності у межах певної професії (С. Гончаренко,

Н. Ничкало); «професійна підготовка» – готовність до виконання певного виду діяльності (Т. Десятов); «професійна компетентність» – психічний стан, у якому дії характеризуються самостійністю і відповідальністю, вмінням сприймати реальність і автоматично діяти в ній, вільно орієнтуватися у певній галузі (В. Воронцов, І. Колесникова); «професійне самовизначення» – процес прийняття рішення щодо вибору майбутньої професійної діяльності (С. Гончаренко); «професійна самосвідомість» – ставлення до професії, яке проявляється у мотивах, особистісних смислах та цілях (І. Зязюн); «професійна діяльність» – ознака, яка вказує на зародження професійного самовизначення і проявляється у розвитку здібностей до окремих видів професійної діяльності; «професійна підготовка вчителя» – професійна орієнтація, реалізація професійної спрямованості [4].

Існуюча донедавна модель підготовки вчителів початкових класів у закладах вищої освіти України передбачала передачу знань, умінь та навичок здобувачам. Проте в умовах формування сучасної освітньої системи, у контексті прийнятого професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» виникають потреби у зміні стратегій, перспективних цілей та завдань педагогічної освіти, домінування акценту на загальнолюдські та особистісні риси, які стають одночасно метою і засобом підготовки до майбутньої вчительської діяльності [6].

Важливим є дослідження О. Петренко та І. Петренко, які дійшли висновку про те, що «у процесі вивчення майбутніми вчителями початкових класів фахових дисциплін в закладі вищої педагогічної освіти ефективно відбувається формування їхньої виховної компетентності» [5, с.31].

Отже, основою освітньої системи професійної підготовки повинен стати гуманістичний світогляд. Саме він повинен допомогти сформувати певні якості особистості, наприклад, прагнення усвідомити природу та суспільство у їх взаємозв'язку; відмовитися від авторитарного стилю мислення та керівництва на користь демократичному; розвивати терпіння, здатність до компромісу, повагу до інших, цінностей, думок.

Відповідно до Закону України «Про освіту» система підготовки вчителів початкової школи у закладах вищої освіти на сучасному етапі складається з двох ступенів: базова вища освіта – бакалавр, термін навчання складає 4 роки, та повна вища освіта – магістр, з терміном у 1-2 роки [2]. Обидва курси передбачають викладання загальнонаукових та фундаментальних дисциплін із циклу гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки.

Важливе значення для професійної підготовки вчителя початкової школи мають педагогічні дисципліни, які представлені в професійно-освітній програмі «Початкова освіта», серед яких такі: «Теорія і методика виховання», «Педагогічна майстерність», «Організація волонтерської роботи з дітьми молодшого шкільного віку» та ін. Вибір методів, форм, засобів і технологій

навчання майбутніх педагогів з означених дисциплін визначається особливостями кожної дисципліни, змістом навчального матеріалу, особливостями академічної групи тощо.

З метою теоретичної підготовки під час вивчення зазначених вище навчальних предметів використовують такі організаційні форми, як-то: лекції, семінари, навчальні екскурсії, конференції, консультації. Практична підготовка майбутніх педагогів здійснюється на лабораторних і практичних заняттях, а також під час підготовки навчальних проєктів та педагогічної практики.

Особливого значення набувають самостійні та індивідуальні форми навчання, які сприяють розвитку в майбутнього педагога такої важливої компетентності як навчання впродовж життя. Сьогодення диктує нові вимоги, однією з них є перехід до більш активних форм, методів, прийомів та технологій навчання. Наприклад, під час викладання навчальних дисциплін «Теорія і методика виховання», «Педагогічна майстерність», «Організація волонтерської роботи з дітьми молодшого шкільного віку» слід використовувати інтерактивні лекції, проблемні лекції, лекції-провокації, лекції-діалоги, семінари-диспути, семінари-бесіди, змішані семінари, ділові та рольові ігри, тренінги. Ефективними також є такі інтерактивні методи: незакінчені речення, ажурна пилка, мозковий штурм, мікрофон, сократівська бесіда, метод прес, панельна дискусія, кейс-метод, дерево рішень, килимок ідей.

Вчитель початкових класів сьогодні має бути носієм загальнолюдських і національних цінностей, рушієм суспільних змін, творчою особистістю та патріотом України. Він повинен уміти конструктивно взаємодіяти з іншими, працювати в команді та бути лідером. Саме нова вибіркова навчальна дисципліна «Організація волонтерської роботи з дітьми молодшого шкільного віку» має значний потенціал для розвитку у здобувачів освіти ціннісних орієнтацій, їх ініціативи, активної життєвої та громадянської позиції, стійких соціально значущих мотивів діяльності. Майбутні вчителі мають змогу набути необхідних умінь і навичок організації волонтерських проєктів, акцій, ярмарків, толок з дітьми молодшого шкільного віку, про що наголошено у Проєкті Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку волонтерства серед здобувачів освіти» [7].

Окрім цього, ми наголошували на ролі волонтерської діяльності у процесі формування особистості майбутнього вчителя початкової школи та розкрили теоретичні й практичні аспекти її реалізації у своїх попередніх дослідженнях [1].

Зазначені нами вище інтерактивні форми і методи підготовки майбутніх педагогів, дозволяють підвищити ефективність підготовки здобувачів освіти під час навчальних занять. Це реалізовується шляхом створення ситуацій, у яких беруть активну участь усі здобувачі академічної групи. Включаючись у такі ситуації, вони мають змогу оволодіти навичками швидкого та ефективного розв'язання навчальних та методичних завдань; вдосконалити культуру

спілкування; розвивати нестандартне мислення; набувати здатності самостійно здобувати та передавати свої знання та навички іншим. Організуючи навчання майбутніх учителів початкових класів таким чином, можна досягти ефективного формування професійної компетентності здобувачів освіти за спеціальністю «Початкова освіта» [3].

Когнітивно орієнтовані технології (діалогічні методи навчання, проблемне навчання), проєктні та мультимедійні технології сприяють досягненню програмних результатів навчання.

Зазначимо, що в умовах сьогодення у зв'язку із потребою створити безпечне освітнє середовище, однією із затребуваних форм організації освітнього процесу є дистанційна, яка потребує особливого підходу та методики організації і проведення занять, зокрема, застосування можливостей інформаційно-комунікативних технологій, освітніх платформ та соціальних мереж. Наприклад, у Рівненському державному гуманітарному університеті під час дистанційної форми організовано освітній процес у вигляді відеоконференцій (GoogleMeet, Zoom тощо). Лекційний матеріал подається з використанням демонстрації презентацій та відеоматеріалів, створених у програмі PowerPoint, Prezi та Canva. Цікавим та зручним у користуванні для здобувачів освіти є Flinga – це веб-інструмент, який дозволяє легко створювати онлайн-середовища для спільної роботи.

Зворотній зв'язок здобувачів освіти та викладачів забезпечувався завдяки онлайн-месенджерам: Viber, Telegram, WhatsApp та іншим. Вагоме місце під час навчання у дистанційній формі займає самоосвіта. Усім охочим пропонуються різноманітні вебінари, онлайн-конференції, навчальні курси (наприклад, курс «Про дистанційний та змішаний формат навчання» у студії онлайн-освіти Edera) тощо.

Цінними для майбутніх учителів початкових класів є панельні дискусії, Swot-аналіз, скрайбінг, написання есе та ін. Так, застосовуючи метод скрайбінгу, вони готують повідомлення «Роль фахових компетентностей вчителя у налагодженні конструктивної взаємодії з учасниками освітнього процесу». Використання методу Swot-аналізу дає можливість здійснити самооцінку реального рівня педагогічної майстерності майбутнього вчителя. Під час практичних занять з волонтерства здобувачі освіти укладають власний календар добрих справ, дерево благодійності на рік з дітьми молодшого шкільного віку.

Безсумнівно, війна в Україні обумовлює необхідність посилення уваги до розвитку емоційної стійкості особистості, що є показником емоційної культури особистості, її емоційного інтелекту. Уміння керувати своїми емоціями у стресових ситуаціях, обумовлених військовими діями, є запорукою збереження власного психічного здоров'я, профілактики емоційного виснаження та

налагодження конструктивної взаємодії з учасниками освітнього процесу, їх психосоціальної підтримки.

Враховуючи вимогу до стресостійкості сучасного вчителя, необхідності уміння вирішувати конфліктні ситуації важливо використовувати під час проведення занять відповідні методики: нейрографіку, аутотренінг, активності «СЕН-зерна». Цінними для здобувачів освіти будуть громадські проєкти «Ми є», «Смуга», які спрямовані на формування компетенцій щодо збереження ментального здоров'я.

Науково-дослідна робота здобувачів освіти під час вивчення дисциплін «Теорія і методика виховання», «Педагогічна майстерність» уможливорює формування наукового світогляду, умінь застосовувати методита методологію наукових досліджень. При цьому створюються умови для особистого професійного зростання здобувачів освіти; розвитку їхнього творчого мислення та індивідуальних здібностей; прищеплення навичок самостійної діяльності; розвитку ініціативності, прагнення перетворювати теоретичні знання на практичний досвід; розширення світогляду та наукової ерудиції; формується мотивація брати участь у роботі волонтерського центру «Від серця до серця», у навчально-дослідному гуртку «Барви рідного краю».

До прикладу, під час самостійної роботи з курсу «Організація волонтерської роботи з дітьми молодшого шкільного віку» майбутні педагоги вчаться розробляти мотиваційні ролики «Чому важливо займатись волонтерством», рекламні листівки для волонтерських заходів, готують есе «Волонтерство в умовах війни». Вони ознайомлюються з методикою підготовки виховних проєктів, їх прикладами, розробляють власні навчальні проєкти та презентують їх під час практичних занять. Так, під час занять з «Теорії і методики виховання» здобувачі освіти укладають тематику потенційних проєктів з національно-патріотичного виховання з дітьми молодшого шкільного віку, розробляють один з них.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, основними складовими професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є модернізація та осучаснення змісту, форм та методів навчання здобувачів освіти, використання інноваційних методик навчання, можливостей інформаційно-комунікативних технологій та освітніх онлайн-платформ, сайтів, соціальних мереж, мобільних додатків. Описані нами форми та методи навчання, які застосовуються на заняттях з дисциплін «Теорія і методика виховання», «Педагогічна майстерність», «Організація волонтерської роботи з дітьми молодшого шкільного віку», уможливають розвиток творчих здібностей, професійної компетентності, ерудиції, стресостійкості, конкурентоздатності на сучасному ринку праці, прагнення навчатися впродовж життя, відтак, сприятимуть ефективній професійній підготовці.

Актуальним залишається розгляд питання застосування неформальних курсів під час професійної підготовки майбутніх учителів, однак, ці аспекти не є предметом нашого дослідження, але перспективою подальшої наукової розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринькова Н. М., Стельмашук Ж. Г., Ваколук А. М. Роль волонтерської діяльності у формуванні особистості майбутнього вчителя початкової школи. *Іноватика у вихованні*. Збірник наукових праць. Рівне, 2020. Вип. 11. Том 2. С. 93-102.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 16.05.2025).
3. Кушнір Н. О., Шакоцько В. В. Підготовка вчителя початкової освіти і виклики нової української школи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, № 39. С.92-99, 2019. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2019_1_13. (дата звернення: 17.05.2025).
4. Павлик О., Білоконна І., Лисевич О. Професійна підготовка фахівця початкової освіти у нових реаліях. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 4. С.83-91.
5. Петренко О. Б., Петренко І. Ф. Професійна підготовка вчителя початкових класів до виховної роботи в умовах нової української школи. *Педагогічна наука і освіта XXI століття*. 2024. № 2. С. 27-38.
6. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 р. за № 1225. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-iloverpdf_merged.pdf. (дата звернення: 17.05.2025).
7. Проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку волонтерства серед здобувачів освіти»: МОН України, №11159 від 09.04.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennia-zmin-do-deiakukh-zakonodavchukh> (дата звернення: 16.05.2025).

REFERENCES

1. Hrynkova N. M., Stelmashuk Zh. H., Vakoliuk A. M. Rol volonterskoi diialnosti u formuvanni osobystosti maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly [The Role of Volunteering in Shaping the Personality of a Future Primary School Teacher]. *Innovatyka u vykhovanni*. Zbirnyk naukovykh prats. Rivne, 2020. Vyp. 11. Tom 2. S. 93-102. [in Ukrainian]
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 No. 2145-VIII [Law of Ukraine «On Education» dated 05.09.2017 No. 2145-VIII]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia: 16.05.2025). [in Ukrainian]
3. Kushnir N. O., Shakotko V. V. Pidhotovka vchytelia pochatkovoї osvity i vyklyky novoi ukrainskoi shkoly [Primary Education Teacher Training and the Challenges of the New Ukrainian School]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky*, No. 39. S.92-99, 2019. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2019_1_13. (data zvernennia: 17.05.2025). [in Ukrainian]
4. Pavlyk O., Bilokonna I., Lysevych O. Profesiina pidhotovka fakhivtsia pochatkovoї osvity u novykh realiakh [Professional Training of a Primary Education Specialist in New Realities]. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal*. 2020. No 4. S.83-91. [in Ukrainian]
5. Petrenko O. B., Petrenko I. F. Profesiina pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv do vykhovnoi roboty v umovakh novoi ukrainskoi shkoly [Professional Training of Primary School Teachers for Educational Work in the Conditions of a New Ukrainian School]. *Pedahohichna nauka i osvita XXI stolittia*. 2024. No. 2. S. 27-38. [in Ukrainian]

6. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity»: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29 serpnia 2024 r. za No. 1225 [On Approval of the Professional Standard «Teacher of a General Secondary Education Institution»: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 29, 2024 No. 1225.. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf). (data zvernennia: 17.05.2025). [in Ukrainian]

7. Proiekt Zakonu «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo spriannia rozvytku volonterstva sered zdobuvachiv osvity»: MON Ukrainy, №11159 vid 09.04.2024 [Draft Law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Promoting the Development of Volunteering among Education Seekers»: Ministry of Education and Science of Ukraine, No. 11159 dated 09.04.2024]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennia-zmin-do-deiakykh-zakonodavchykh> (data zvernennia: 16.05.2025). [in Ukrainian]

**PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE
PROCESS OF STUDYING PEDAGOGICAL DISCIPLINES**

Zhanna STELMASHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Theory
and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2368-4209
e-mail: zhanna.stelmashuk@rshu.edu.ua

Nadiia HRYNKOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Theory
and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5774-8699
e-mail: nadiia.hrynkova@rshu.edu.ua

Abstract. The article describes the concept of «professional training of a future primary school teacher» as a process of mastering life and professional competencies, general scientific, professional knowledge and skills for the successful implementation of professional activities. It has been determined that the main components of the professional training of a future primary school teacher are the modernization and updating of the content, forms, methods and technologies of teaching students, the use of the capabilities of information and communication technologies and online educational platforms, websites, social networks, and mobile applications.

The attention is focused at traditional and interactive forms and methods of teaching, which are used when studying the disciplines «Theory and Methods of Education», «Pedagogical Skills», «Organization of Volunteer Activities»: interactive lectures, problem lectures, provocation lectures, dialogue lectures, debate seminars, conversation seminars, mixed seminars, business and role-playing games, trainings; interactive methods: unfinished sentences, openwork saw, brainstorming, microphone, Socratic conversation, press method, panel discussion, case method, decision tree, idea mat. All these make effective professional training possible. The importance of scientific and research activities as a component of the professional training of a future primary school teacher is emphasized.

At the same time, special conditions are formed for the personal professional growth of future primary school teachers, for: development of their creative thinking and individual abilities, the instillation of skills of independent activity, the development of initiative, the desire to transform theoretical knowledge into practical experience, the expansion of worldview and scientific erudition, the motivation to participate in the volunteer center «From Heart to Heart», in the educational and research group «Colors of the Native Land».

Keywords: professional training, pedagogical disciplines, future primary school teacher, methods, forms, technologies of teaching at Universities.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2025 р.